

Біографія Михайла Стельмаха

Михайло Панасович Стельмах — український письменник, драматург, фольклорист. Член Спілки письменників УРСР, академік АН УРСР (з 29 березня 1978 року), Герой Соціалістичної Праці.

Народився 11 (24 травня) 1912 року в селі Дяківцях (тепер Літинського району Вінницької області) у родині селянина, ветерана російсько-японської війни Панаса Стельмаха. Мати — білоруска. У 1933 році закінчив літературний факультет Вінницького педагогічного інституту (першим у селі отримав вищу освіту) і до 1939 вчителював у селах Київщини; 1939 року мобілізований до Червоної армії, учасник німецько-радянської війни. Як солдат-артилерист воював у Білорусі, був двічі поранений. З 1944 працював у редакції газети 1-го Українського фронту «За честь Родины». Під час війни у Воронежі та Уфі вийшли під редакцією М. Рильського дві збірки фронтових віршів Михайла Стельмаха: «Провесінь», «За ясні зорі» (1942); в 1943 році — в Уфі надрукована книжка оповідань «Березовий сік» під редакцією Юрія Яновського.

Після війни, на запрошення поета Максима Рильського, став співробітником Інституту фольклору, етнографії та мистецтва АН УРСР (1945–1953 роки). Обирався депутатом Верховної Ради СРСР 6—9 скликань, був заступником голови Ради Національностей.

Жив у Києві у будинку письменників Роліті по вулиці Леніна (нині Богдана Хмельницького), 68 Помер 27 вересня 1983 у Києві. Похований на Байковому цвинтарі (ділянка № 2). Автори надгробного пам'ятника скульптор Ф. М. Согоян, архітектори Є. М. Стамо, М. М. Фещенко.

Родина

Сини:

Ярослав Стельмах — дитячий письменник, драматург, автор вистави «Синій автомобіль»;

Дмитро Стельмах — перекладач, письменник.

Донька: Марта Стельмах-філолог, фольклорист, дизайнер ландшафту.

Роман «Правда і кривда» викликав першу політичну дискусію в українському середовищі після погромів 1930-их років. Зокрема, там є такі зухвалі слова: «Ми найстрашнішого ворога — фашизм — вже закопуємо у могилу, а цей ворог ще поміж нас ходить». Не дарма критик Іван Світличний відзначив, що С. уперше:

“прямо і відверто, без різного звичайного в таких випадках словесного туману, пише і про сирітські драми, і про занедбаність чи й зовсім відсутність демократії в колгоспах, і про податкові утиски, і про найбільше зло нашого часу — бюрократію, і про багато інших прикрих, але, на жаль, реальних речей, про які інші говорять пошепки і з оглядками.”

Ще одна заслуга С. — перша публічна розмова про факт «незрозумілого» голоду 1932-33 в Україні у глухі брежнєвські часи. У творі «Чотири броди» (1978) С. примушує українське суспільство згадати про жертв Голодомору, вказує на відвертих колаборантів (Магазник), які брали участь в організації штучного голоду на селі. Разом з романом «Правда і кривда», творчість С. у 1960-70-их рр. схарактеризована критиками як «політична»! (Леонід Новиченко, 1988). А ще С. був фронтовиком і особисто сміливою людиною. Мабуть тільки він міг написати 1973 некролог у київській пресі пам'яті українського поета, в'язня ГУЛАГ СРСР Олесь Журбу.

Винятково багата народною лексикою, специфічним гумором, проза Стельмаха стилєво споріднена з ліризованою прозою Михайла Коцюбинського, Юрія Яновського, з особливо виразно помітними впливами Олександра Довженка. Одначе, згадані вже негативні прикмети, обумовлені жанровим терором,

застосовуваним щодо підневільних українських літераторів. Проте виразний нахил до сентименталізму (теж властивого тій методі), щоправда, забезпечують С. одне з провідних місць в літературній ієрархії УРСР. На думку де-яких сучасних критиків, загалом творчість С. органічно фальшива і тим самим позбавлена справжньої мистецької вартості. Тим не менше, твори С. й надалі перебувають у шкільних програмах з літ-ри в загальноосвітніх школах України, а на Поділлі С. відносять до ключових літературних постатей краю ХХ ст.

Твори

«Казка про правду та кривду»;

«Поміж березами дівча іде»;

«Рідня»;

«Тільки хвилі, і небо блакитне»;

«Чотири броди» (1978).

Поетичні збірки

«Добрий ранок» (1941);

«За ясні зорі» (1942);

«Провесінь» (1942);

«Шляхи світання» (1948);

«Жито сили набирається» (1954);

«Поезії» (1958);

«Мак цвіте» (1968).

Прозові твори

«Березовий сік» (збірка новел, 1944);

«Велика рідня», роман (книга 1 «На нашій землі», 1949, книга 2 «Великі перелоги», 1951);

«Хліб і сіль» (роман, 1959);

«Правда і кривда» (роман, 1961);

«Дума про тебе» (роман, 1969);

«Над Черемошем. Гуцульські мотиви» (повість, 1952);

«Гуси-лебеді летять» (повість, 1964);

«Щедрий вечір» (повість, 1967);

«На Івана Купала» (п'єса, 1966);
«Зачарований вітряк» (п'єса, 1967);
«Кум королю» (п'єса, 1968);
«Живи, Україно!» (сценарій документального фільму, 1958);
«Твори», томи 1—6 (1972–1973).

Книжки для дітей

«Жнива» (1951);
«Колосок до колоска» (1951);
«Живі огні» (1954);
«Весна-весняночка» (1955);
«У сестрички дві косички» (1955);
«В їжаковім вітряку», «Як журавель збирав щавель» (1957);
«Бурундукова сім'я» (1963);
«Цапків урожай» (1967);
«Літо-ліло» (1969).

Відзнаки

Лауреат:

Сталінської премії (1951; за роман «Велика рідня»);

Ленінської премії (1961; за трилогію «Хліб і сіль», «Кров людська — не водиця», «Велика рідня»); в серпні 1963 у Дяківцях відкрито школу-одинадцятирічку, на спорудження якої Стельмах передав землякам грошову винагороду Ленінської премії. [1]

Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1981; за роман «Чотири броди»).

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 травня 1972 року за літературну і громадську діяльність, а також у зв'язку з наближенням 60-річчям Михайлу Опанасовичу Стельмаху присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

Нагороджений трьома орденами Леніна (в тому числі 28 жовтня 1967, 23 травня 1972), орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора (5

червня 1962), Дружби народів, Вітчизняної війни 2-го ступеня (11 березня 1985), медалями[6].

Вшанування пам'яті:

У Вінниці, на алеї письменників, встановлений бюст М. П. Стельмаха.

Меморіальні дошки встановлені: в Києві на будинку Роліту, в якому він жив у 1946–1952 і 1965–1983 роках (відкрита 18 квітня 1986 року; граніт; барельєф; скульптор Ф. М. Согоян, архітектори Є. М. Стамо, М. М. Фещенко); у Вінниці на будівлі навчального корпусу № 1 Вінницького педагогічного університету, в якому він навчався у 1930–1933 роках.

На честь Михайла Стельмаха названо вулиці у Києві (у 1987 році), Вінниці, Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Ужгороді, Хмельницькому, Броварах та в інших населених пунктах.

Додаткова біографія

МИХАЙЛО СТЕЛЬМАХ

(1912-1983)

МИХАЙЛО СТЕЛЬМАХ

Михайло Панасович Стельмах народився 24 травня 1912 р. у селі Дяківці Літинського району на Вінниччині в родині незаможного хлібороба.

Перші його віршові спроби припадають на тридцять років, коли він по закінченні Вінницького педагогічного інституту (1933) вчителює спочатку на рідному Поділлі, а потім у школі села Літки на Київщині. Паралельно з роботою вчителя Стельмах працює і як збирач народнопісенних скарбів; пізніше (після Вітчизняної війни) він деякий час вдосконалював професійні навички фольклориста на посаді наукового співробітника в Інституті фольклору та етнографії АН УРСР.

Перша збірка поезій «Добрий ранок» виходить за редакцією А. Малишка 1941 року.

Перебуваючи у лавах Радянської Армії, М. Стельмах зустрів Вітчизняну війну. У 1941 р. отримав важке поранення в голову і спину. Після тривалого лікування — знову на фронті. Списаний медкомісією зі служби в артилерійській частині, працює спеціальним кореспондентом газети «За честь Батьківщини» (Перший

Український фронт). Залікувавши друге важке поранення (липень 1944 р.), він повертається до лав захисників Вітчизни і закінчує війну на німецькій землі.

Під час війни у Воронежі та Уфі вийшли під редакцією М. Рильського дві збірки фронтових віршів Стельмаха «Провесінь» і «За ясні зорі» (1942), у 1943р. з'явилась надрукована в Уфі книжка оповідань «Березовий сік» за редакцією Ю. Яновського.

1943 роком датується початок роботи над вимріяним ще до війни великим прозовим твором. Праця над ним тривала вісім років; частини твору «На нашій землі» (1949) та «Великі перелоги» (1951) створили в сукупності (після кількох «проміжних» редакцій окремих частин) об'ємний роман-хроніку під назвою «Велика рідня». Роман був удостоєний Державної премії Союзу РСР і започаткував серію епічних полотен:

1957 р. — роман «Кров людська — не водиця»;

1959 р. — роман «Хліб і сіль», який разом з обома попередніми епічними творами письменника був удостоєний Ленінської премії 1961 р.;

1961 р.— роман «Правда і кривда»;

1969 р. — роман «Дума про тебе».

Останній роман — «Чотири броди» (1979, Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка 1980р.), як і «Велика рідня» і «Дума про тебе», об'єктом зображення має українське село 30-х років і часів Великої Вітчизняної війни. Цей роман, який справедливо вважають творчим заповітом видатного письменника, складно і довго йшов до читача. Це пояснюється тим, що в ньому автор порушив заборонені тоді теми — голодомору 1933 року, сталінських репресій, атмосфери недовіри та переслідувань, що панували в ті роки, свавілля партійних керівників.

Поетична творчість М. Стельмаха зменшується: після виходу збірок «Шляхи світання» (1953) та «Жито сили набирається» (1954) письменник обмежується упорядкуванням двох книг вибраного — «Поезії» (1958) і «Мак цвіте» (1968) — та виданням кількох книжечок для дітей.

У 1957 р. вийшла друком п'єса «Золота метелиця», яка поклала початок низці драматичних творів: «Кров людська — не водиця» (1958); «Правда і кривда» (1965); «Зачарований вітряк» (1966); «На Івана Купала (Дума про Морозенка)» (1966); «Кум королю» (1967); «Дума про любов» (1971).

М. Стельмах — знаний далеко за межами нашої країни романіст, поет, драматург, повістярь («Над Черемошем» (1952); «Гуси-лебеді летять» (1964); «Щедрий вечір» (1967), вчений-фольклорист.

Був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1972), депутат Верховної Ради СРСР ряду скликань, академік АН УРСР.

Помер письменник 27 вересня 1983 р.